Latvijas izrāviens kosmosā: pieci gadi Eiropas Kosmosa aģentūrā

2020. gada 27. jūlijā, Latvija kļuva par Eiropas Kosmosa aģentūras (EKA) asociēto dalībvalsti. Piecu gadu laikā šis statuss ir kļuvis par nozīmīgu pamatu Latvijas kosmosa nozares attīstībai, paverot durvis gan starptautiskai sadarbībai un zinātniskai izaugsmei, gan tehnoloģiskām inovācijām un cilvēkkapitāla attīstībai.

Eiropas Kosmosa aģentūras 2024. gadā sagatavotais četru gadu dalības pārskats liecina, ka Latvijas finansiālais ieguldījums kosmosa programmās ir bijis stratēģiski vērtīgs un efektīvi izmantots. Šis pārskats arī atspoguļo Latvijas institūciju un uzņēmumu pieaugošo kapacitāti konkurēt Eiropas kosmosa nozarē. EKA asociētās dalībvalsts statuss sniedz iespēju gūt atbalstu dažādu projektu ietvaros, kas rada tālāku pievienoto vērtību citām nozarēm. Kopš sadarbības sākuma:

- Latvija ieguldījusi vismaz 23 miljonus eiro EKA programmās, kas rezultējušies vairāk nekā 100 veiksmīgi īstenotos projektos pētniecībā, izglītībā un tehnoloģiju attīstībā. Pateicoties, sadarbībai ar EKA, uzņēmums “Allatherm” šobrīd izstrādā ksenona sūkni, kas nodrošinās degvielas uzpildi topošajā “Lunar Gateway” kosmosa stacijā. Savukārt pagājušā gada nacionālās programmas ietvaros tika

apstiprināti 10 projekti ar kopējo finansējumu 1,58 miljoni eiro, kuru ietvaros ar satelītdatiem cīnīsies pret nelegālo būvniecību Latvijā.

- Šajos projektos iesaistījušās vairāk nekā 30 organizācijas – uzņēmumi, universitātes un pētniecības institūcijas. Kopējs katalogs ar Latvijas kosmosa nozarē esošajiem uzņēmumiem, pētniecības institūcijām un organizācijām, pieejams portālā latviaspace.gov.lv, kas kļuvis par centrālo platformu Latvijas kosmosa ekosistēmai.

Latvijas EKA asociētās dalībvalsts statuss nodrošina, ka ik gadu tiek organizētas apmācības industrijas profesionāļiem, pētniekiem un skolotājiem, kā arī tiek attīstītas augstākās izglītības programmas, un Latvijas studenti izmanto iespēju stažēties EKA institūcijās. Nozīmīgi piemēri ir gan Rīgas Tehniskā universitāte, kas izstrādāja maģistra programmu "Aerokosmisko sistēmu inženierija" (2022. gadā akreditēta), gan Ventspils Augstskola, kurā jau otrais students izturējis konkursu, lai stažētos EKA – vietā, kur iespēju gūt pieredzi saņem tikai paši spējīgākie jaunie speciālisti no visas pasaules. Savukārt, pēdējos divos gados 22 skolotāji no Latvijas ir izmantojuši iespēju piedalīties EKA organizētajās darbnīcās un apmācībās, lai veicinātu kosmosa nozares tematikas veiksmīgu integrēšanu mācību saturā.

Latvijas dalība EKA ir ļāvusi piesaistīt jaunus partnerus, stiprināt institucionālās un starptautiskās partnerības, attīstīt kontaktus ar industriju un veicināt eksporta spējas. Baltijas lielākā zinātnē balstītā tehnoloģiju nozares pasākuma "Deep Tech Atelier" ietvaros jau kopš 2022. gada īpaša uzmanība tiek pievērsta tieši kosmosa nozarei un tās attīstībai. Savukārt 2023. gadā, Izglītības un zinātnes ministrijas organizētā Pasaules latviešu zinātnieku kongresa ietvaros norisinājās Baltijas Copernicus diena, kurā interesenti tika informēti par zemes novērošanas programmu Copernicus un tās sniegtajām iespējām zinātniekiem, uzņēmējiem un valsts institūciju pārstāvjiem. Tajā pašā gadā Cēsīs tika atklāts Kosmosa izziņas centrs, kura galvenais uzdevums ir veicināt bērnos interesi par dabaszinātnēm, inženierzinātnēm, tehnoloģijām un matemātiku, skaidrojot šo jomu aktualitāti un piedāvājot tās iepazīt caur kosmosa prizmu. Savukārt 2024. gadā tika atklāts EKA Biznesa inkubācijas centrs "ESA BIC Latvia", kura ietvaros plānots atbalstīt vismaz 15 kosmosa jaunuzņēmumus.

Nākamgad Latvijā plānots izveidot EKA "ESERO" centru, kas koncentrēsies uz kosmosa izglītības un STEAM prasmju attīstību skolās. Tāpat jau šoruden Latvijā notiks starptautiskā konference "Big Data from Space", kas tiek organizēta sadarbībā ar EKA, Eiropas Komisijas Kopīgo pētniecības centru un Eiropas Savienības Satelītcentru.

Lai nākotnē Latvija varētu vēl pilnvērtīgāk izmantot dalību EKA un attīstīt savu kosmosa nozari, Izglītības un zinātnes ministrijas un Ekonomikas ministrijas kopīgi izstrādātajā Latvijas Kosmosa stratēģijā 2021.–2027. gadam, ir izvirzītas četras prioritātes: izglītība un prasmju attīstība, starptautiskā sadarbība un piegādes ķēžu integrācija, zinātniskā pētniecība un inženierizpēte, kā arī valsts pakalpojumu attīstība. Šo prioritāšu īstenošana sniedz būtisku stimulu gan augstākās izglītības un pētniecības attīstībai, gan uzņēmējdarbības inovācijai. Pieci sadarbības gadi pierāda, ka Latvija ne

tikai aktīvi iesaistās Eiropas kosmosa iniciatīvās, bet arī sniedz kvalitatīvu ieguldījumu kopējā zināšanu un inovāciju telpā.